

УДК 343.985:351.751

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.92>

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ОБШУКУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ

Мацола А.А.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та процесу
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID ID: 0000-0002-8678-7697
antonina.macola@uzhnu.edu.ua

Черниченко І.В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та процесу
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID ID: 0000-0002-2284-1930
iryna.chernichenko@uzhnu.edu.ua

Мацола А.А., Черниченко І.В. Особливості тактики обшуку під час розслідування перешкодження законній професійній діяльності журналістів.

У науковій статті на підставі аналізу думок вчених-криміналістів, положень чинного кримінального процесуального законодавства та практики його застосування, обґрунтовується практична значимість виділення особливостей тактики обшуку при розслідуванні перешкодження законній професійній діяльності журналістів, основним завданням якого є виявлення та фіксація відомостей про обставини, що мають значення у кримінальному провадженні. Залежно від об'єкту обшуку виділено такі його різновиди: обшук житла особи; обшук іншого володіння особи; обшук особи.

Авторами статті поставлено за мету виокремлення особливостей тактики обшуку під час розслідування перешкодження законній професійній діяльності журналіста.

Наголошується на важливості проведення на початковому етапі розслідування обшуку особи, об'єктом якого є тіло й одяг людини.

Досліджено особливості вилучення під час обшуку комп'ютерних об'єктів. Зазначається, що перед початком обшуку необхідно вжити заходи, які унеможливають пошкодження або знищення інформації. Для цього слід забезпечити контроль за безперервним енергоживленням засобів комп'ютерної техніки до початку і на час проведення обшуку, видалити сторонніх осіб з приміщень, в яких здійснюють обшук, та вжити заходи для того, щоб сторонні особи не могли надіслати будь-які команди в комп'ютерну систему, в якій здійснюється пошук інформації. Також підкреслю-

ється, що з огляду на технічні особливості запуску, зупинення та функціонування комп'ютерної техніки, під час обшуку слід обмежити доступ до неї підозрюваного.

Зроблено висновок, що основними завданнями проведення обшуку під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 171 КК України, є: встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб; відшукання знаряддя кримінального правопорушення, інших речей і документів, що мають значення для кримінального провадження, зокрема пристроїв обчислювальної техніки, комп'ютерних носіїв інформації, окремих файлів, що зберігаються в них та інших комп'ютерних об'єктів.

Ключові слова: журналіст, законна професійна діяльність журналіста, досудове розслідування, слідчі (розшукові) дії, обшук, комп'ютерні носії інформації.

Matsola A.A., Chernychenko I.V. Features of search tactics during the investigation of obstruction of the legitimate professional activities of journalists.

The scientific article, based on the analysis of the opinions of forensic scientists, the provisions of the current criminal procedural legislation and the practice of its application. It substantiates the practical significance of highlighting the peculiarities of the search tactics during the investigation of interference the legitimate professional activity of journalists. The main task of the search is the extraction of individual traces and other objects that have significance in criminal proceedings. Depending on the object of the search, the following variants are distinguished: house search; search of

other possessions; search of the person.

The authors of the article set the goal of highlighting the peculiarities of the search tactics during the investigation of interference the legitimate professional activity of a journalist.

Emphasized on the importance of conducting a personal search at the initial stage of the investigation, the object of which is a person's body and clothes.

Peculiarities of extraction during the search of computer objects were studied. It is noted that before starting the search, it is necessary to take measures to prevent possible damage or destruction of information. To do this, it is necessary to ensure the continuous power supply of computer equipment before and during the search, remove unauthorized persons from the premises in which the search is being carried out. It is also important to take measures so that unauthorized persons cannot send any commands to the computer system in which information is searched. Emphasized that in view of the technical features of starting, stopping and functioning of computer equipment, the suspect's access to it should be limited during the search.

It was concluded that the main tasks of conducting a search during the investigation of criminal offenses provided for by Art. 171 of the Criminal Code of Ukraine, are: establishing the location of wanted persons; finding tools of a criminal offense, other things and documents relevant to criminal proceedings, in particular computer devices, computer media, individual files stored in them and other computer objects.

Key words: journalist, legitimate professional activity of a journalist, pre-trial investigation, investigative (search) actions, search, computer media.

Постановка проблеми. Обшук під час розслідування перешкоджання законній професійній діяльності журналістів – одна з основних слідчих (розшукових) дій, яка проводиться з метою одержання детальної інформації про обставини вчинення кримінального правопорушення, про предмети відшукання і можливі місця їх приховування, встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Успішність розслідування будь-якого кримінального правопорушення, визначення основних напрямів і методів розслідування, залежить від слідчих ситуацій, що складаються на початковому етапі. Не є виключенням і розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 171 КК України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні положення криміналістики, які стосуються особливостей тактики обшуку під час розслідування кримінальних правопорушень загалом досить докладно досліджені в науковій літературі.

Розробці рекомендацій щодо тактики проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії присвячені роботи таких вчених, як Ю.П. Аленін, П.Д. Біленчук, А.С. Білоусов, О.В. Бишевец, Л.П. Ковтуненко, В.О. Коновалова, М.А. Погорецький, К.О. Чаплинський, В.Ю. Шепітько, О.Г. Яновська та ін. Однак, недослідженими залишилися окремі питання проведення обшуку під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 171 КК України.

Метою статті є виокремлення особливостей тактики обшуку під час розслідування перешкоджання законній професійній діяльності журналіста.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Розслідування кримінальних правопорушень, як пізнання подій минулого за залишеними матеріальними та ідеальними слідами [1, с. 18], відбувається за допомогою передбачених законом кримінальних процесуальних засобів пізнання – слідчих (розшукових) дій, та інших дій, спрямованих на виявлення криміналістичної інформації [2, с. 37]. З метою збирання, дослідження, оцінки й використання доказів відповідно до кримінального процесуального законодавства уповноважені службові особи проводять слідчі (розшукові) дії.

Метою обшуку є виявлення та фіксація відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб (ч. 1 ст. 234 КПК України) [3]. Залежно від об'єкту обшуку можна виділити такі його різновиди: обшук житла (будинок, квартира); обшук іншого володіння (автомобіль, робочий кабінет); обшук особи.

Слід підкреслити, що на початковому етапі розслідування слідчі часто недооцінюють таку слідчу (розшукову) дію як обшук особи, об'єктом якого є тіло й одяг людини. Досить часто під час розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень виникає потреба в здійсненні обшуку особи, зокрема з метою вилучення знаряддя вчинення кримінального правопорушення, наприклад зброї, яку має при собі підозрюваний.

Уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи відповідно до ч. 3 ст. 208 КПК України, з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223, ст. 236 КПК України. Проведення обшуку сприяє виявленню та вилученню речей та документів, що знаходяться на тілі обшукуваної особи або в її одязі, які мають відношення до вчиненого кримінального правопорушення, за наявності достатніх даних вважати, що відповідні речі або документи можуть знаходитись у конкретної особи.

Уповноважена службова особа, що здійснила затримання, повинна негайно повідомити затри-

маному зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого кримінального правопорушення він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування відповідно до положень ст. 213 КПК України, вимагати перевірки обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені КПК України. Зокрема, в постанові Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року № 8 «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві» зазначено, що згідно з п. 3 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожна особа, заарештована або затримана на підставі обґрунтованої підозри у вчиненні кримінального правопорушення, має право постати перед суддею і бути вислуханою з питань, пов'язаних з її триманням під вартою. Тому суди повинні вимагати від органів досудового розслідування, щоб це право роз'яснювалося підозрюваним під час їх затримання [4, с. 11; 5, с. 270].

Проведення обшуку через деякий час після отримання слідчим відомостей про місцезнаходження об'єкта пошуку суттєво впливає на результативність слідчої (розшукової) дії, оскільки протягом часу, що минув після вчинення кримінального правопорушення, обшукувана особа чи її близькі родичі (знайомі) мають можливість приховати, видалити з місця майбутнього обшуку, знищити докази або вчинити інші дії щодо об'єктів пошуку. Безперечно, дана обставина впливає на формування ситуацій обшуку і тактику його проведення [6, с. 104].

Чинниками, що впливають на вибір тактики обшуку, є рівень поінформованості слідчого, прокурора про предмет пошуку, обшукувану особу, можливі місця приховування і спосіб маскування. Знання об'єкта пошуку й аналіз обстановки місця обшуку дозволяє визначити найвірогідніше місце його зберігання [7, с. 64]. Але, часто слідчий має в своєму розпорядженні обмежені дані про об'єкт пошуку, що в свою чергу, ускладнює проведення слідчої (розшукової) дії. Тому, здійснюючи розгляд матеріалів для ухвалення рішення про проведення слідчої (розшукової) дії, що обмежує право на повагу до приватного життя, слідчий суддя має враховувати: наявність у клопотанні необхідних відомостей для їх розгляду; підписання клопотання слідчим; погодження клопотання з прокурором; достатність підстав, наведених у клопотанні, для проведення слідчої (розшукової) дії; докази, які вже є на момент прийняття рішення про проведення слідчої (розшукової) дії; спосіб, у який слідча (розшукова) дія буде проводитися; мету,

яку має слідчий чи прокурор; процесуальний статус учасника кримінального провадження, у якого буде проведена відповідна слідча (розшукова) дія; ступінь обмеження слідчою (розшуковою) дією права на повагу до приватного життя; думку слідчого чи прокурора щодо необхідності проведення слідчої (розшукової) дії; можливість отримати інформацію іншим шляхом, не пов'язаним з обмеженням права на повагу до приватного життя [8, с. 22].

В.О. Коновалова і В.Ю. Шепітько до безпосередньої протидії відносять – дії осіб, у яких проводиться обшук, які спрямовані на перешкоджання пошуку доказів (відволікання, переміщення та ін.); до опосередкованої – рефлексивне управління у формі вирішення задачі по приховуванню за рахунок введення слідчого в оману, не даючи йому змоги здогадатися про обраний спосіб приховування [7, с. 38-39].

При проведенні огляду місця події та обшуку часто виникає потреба вилучення окремих слідів та інших об'єктів, що мають значення доказів у кримінальному провадженні та можливого в подальшому поглибленого дослідження шляхом проведення слідчого огляду або призначення судової експертизи. Під час розслідування протиправних перешкоджань законній професійній діяльності журналіста на особливу увагу заслуговує вилучення тих об'єктів, які ми відносимо до комп'ютерних. Властивості цих об'єктів потребують їх врахування як при прийнятті рішення щодо потреби вилучення, так і у визначенні способу вилучення, відповідного процесуального оформлення факту та умов зберігання. В подальшому з використанням електронних носіїв може здійснюватися доступ до інформаційної бази комп'ютерної мережі чи системи слідчим або спеціалістом за його дорученням і на цих об'єктах можуть бути знищені сліди особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а натомість залишені сліди учасників слідчої (розшукової) дії.

З огляду на технічні особливості запуску, зупинення та функціонування комп'ютерної техніки не слід дозволяти підозрюваному під час проведення обшуку торкатися до комп'ютера чи комп'ютерного обладнання. Проте, П.Д. Біленчук цілком слушно вказує, що в окремих випадках бажано, щоб підозрюваний був присутній при огляді його комп'ютера, оскільки саме він може надати найважливішу інформацію про особливості функціонування комп'ютерної системи: паролі, коди доступу; перелік інсталюваних комп'ютерних програм; місце знаходження окремої інформації на машинному носії (окремих директорій, у тому числі прихованих). Однак його необхідно тримати на відстані від комп'ютерного обладнання та джерела електричного струму, щоб запобігти можливим спробам зміни

або знищення інформації –комп'ютерних доказів [9, с. 186].

До джерел інформації, що має криміналістичне значення для розслідування кримінального правопорушення «Перешкоджання законній професійній діяльності журналіста», передбаченого ст. 171 КК України, можна віднести різноманітні предмети і документи, зокрема пристрої обчислювальної техніки, комп'ютерні носії інформації, окремі файли, що зберігаються в них та інші комп'ютерні об'єкти. Їх огляд здійснюють у тих випадках, якщо ці предмети або електронні документи, що містяться в них, прямо або опосередковано стосуються події вчиненого. Наслідки протиправних дій можуть полягати в зміні певних характеристик даних параметрів та документів, що й утворює специфічні сліди кримінального правопорушення. Пошук і виявлення таких слідів, а також дослідження документів, що зберігаються на комп'ютерних носіях інформації, їх вилучення і огляд мають особливості, що зумовлюють необхідність ретельно готуватися до проведення обшуку.

Раптовість є загальною тактичною вимогою проведення обшуку. Дотримання цієї вимоги є запорукою ефективності проведення цієї слідчої (розшукової) дії і у кримінальних провадженнях про перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. Але криміналістичні правила забезпечення раптовості тут мають певні особливості. Ігнорування цієї тактичної вимоги може призвести до того, що підозрюваний зможе швидко знищити матеріали, які викривають його причетність до вчиненого і які є на комп'ютері або магнітних носіях. До того ж таке знищення може бути здійснене особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, з використанням віддаленого доступу до комп'ютерної мережі безпосередньо під час проведення обшуку. А тому перед початком обшуку треба вжити заходи, які унеможливають пошкодження або знищення інформації. Для цього слід забезпечити контроль за безперервним енергоживленням засобів комп'ютерної техніки до початку і на час проведення обшуку, видалити сторонніх осіб з приміщень, в яких здійснюють обшук та вжити заходи для того, щоб сторонні особи не могли надіслати будь-які команди в комп'ютерну систему, в якій здійснюється пошук інформації.

Якщо отримані відомості стосовно того, що комп'ютер або комп'ютери, в яких планується здійснювати пошук інформації під час обшуку, об'єднані в локальну мережу або мають вихід до глобальної мережі, варто до початку проведення слідчої (розшукової) дії встановити місце знаходження всіх комп'ютерних пристроїв, що підключені до цієї мережі і здійснити заходи з блокування команд, які можуть надійти від інших користувачів. Такі дії доцільно проводити за участю

спеціалістів з комп'ютерних технологій, а в якості понятих запрошувати осіб, що ознайомлені з порядком і правилами користування комп'ютерною технікою.

Специфічність об'єкту зумовлює й такий аспект підготовки до обшуку, як вжиття заходів щодо запобігання можливого пошкодження або знищення комп'ютерної інформації. Як і в разі підготовки до огляду засобів комп'ютерної техніки, готуючись до проведення обшуку, важливо забезпечити безперервне енергоживлення тих комп'ютерних засобів, на яких буде здійснюватися пошук комп'ютерних даних. Після початку обшуку доступ до інформаційної бази конкретного комп'ютера повинен здійснюватися тільки слідчим або з його дозволу тими особами, що виконують дії з пошуку потрібної інформації. Шляхи віддаленого доступу до цього комп'ютера повинні бути перекритими [10, с. 166].

Висновки. Проведення обшуку особи одразу після отримання інформації про її місцезнаходження є важливим завданням початкового етапу розслідування перешкоджання законній професійній діяльності журналістів.

Основними завданнями проведення обшуку під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 171 КК України, є: встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб; відшукання знаряддя кримінального правопорушення, інших речей і документів, що мають значення для кримінального провадження, зокрема пристроїв обчислювальної техніки, комп'ютерних носіїв інформації, окремих файлів, що зберігаються в них та інших комп'ютерних об'єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кузьмічов В.С. Прокопенко Г.І. Криміналістика: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 368 с.
2. Ієрусалимов І.О. Деякі фактори і умови реалізації науково-технічного потенціалу у слідчій тактиці. Теоретичні та практичні проблеми використання криміналістики і судової експертизи у розкритті і розслідуванні злочинів. Київ: УАВС, 1996. С. 35–40.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 15.02.2023).
4. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 р. № 8. Вісник Верховного Суду України. 2003. № 6 (40). С. 20–24.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Офіційний вісник України. 1998. № 13. Ст. 270.

6. Ковтуненко Л.П. Ситуаційна зумовленість тактики слідчих дій: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків, 2008. 236 с.
7. Коновалова В.Е. Шепитько В.Ю. Обыск: тактика и психология: учебн. пособ. Харьков: Гриф, 1997. 180 с.
8. Тракало Р.І. Судовий контроль за дотриманням права на повагу до приватного життя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2014. 22 с.
9. Біленчук П.Д., Романюк Б.В., Цимбалюк В.С. Комп'ютерна злочинність: навч. посібн. Київ: Атіка, 2002. 240 с.
10. Білоусов А.С. Криміналістичний аналіз об'єктів комп'ютерних злочинів: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Запоріжжя, 2008. 245 с.